

Мурабиллаева Риза Алимахуновнаның «8D04102 – Экономика» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі: ағымдағы жағдайын талдау және қамтамасыз ету жолдары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

РЕСМИ РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ІШКІРІ

р/н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:	Зерттеу тақырыбы ғылым дамуының басым бағыттарына толық сәйкес келеді және жоғары теориялық әрі тәжірибелік өзектілікке ие. «Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі: ағымдағы жағдайын талдау және қамтамасыз ету жолдары» тақырыбындағы диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік саясаттың негізгі міндеттерімен және агроөнеркәсіптік кешенді дамыту стратегияларымен тығыз байланысты. Диссертациялық жұмыс агроөнеркәсіптік кешенді дамыту, ұлттық экономикалық қауіпсіздікті нығайту, халықты сапалы әрі қолжетімді азық-түлікпен қамтамасыз ету және азық-түлік саясатын мемлекеттік реттеу тетіктерін жетілдіру бағытындағы ғылыми-технологиялық дамудың басым міндеттеріне сәйкес келеді.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Диссертациялық жұмыс маңызды теориялық және практикалық маңызы бар өзекті және ғылыми маңызды мәселеге арналған. Диссертация азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы ғылыми зерттеулердің дамуына елеулі үлес қосады, ал оның ғылыми маңыздылығы диссертацияда жеткілікті деңгейде толық әрі негізді түрде ашылған. Диссертациялық зерттеуде қазіргі кезеңдегі өзекті ғылыми мәселе – Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз

		ету деңгейін арттыру, агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуын қамтамасыз ету және ішкі нарықтың импортқа тәуелділігін төмендету мәселелері қарастырылған. Жұмыстың ғылыми құндылығы автордың азық-түлік қауіпсіздігін бағалауға, аграрлық сектордың ресурстық әлеуетін талдауға және мемлекеттік реттеу тетіктерінің тиімділігін анықтауға бағытталған кешенді теориялық-әдіснамалық тәсілді ұсынуымен сипатталады. Сонымен қатар, зерттеуде азық-түлік қауіпсіздігіне әсер ететін экономикалық, әлеуметтік және институционалдық факторлардың өзара байланысы жан-жақты талданып, халықты сапалы әрі қолжетімді азық-түлікпен қамтамасыз ету бағытындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру бойынша нақты ұсыныстар берілген. Диссертациялық зерттеу жоғары ғылыми-әдістемелік деңгейде орындалған және алынған нәтижелердің теориялық әрі практикалық маңыздылығы жеткілікті дәрежеде негізделген.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.
4.	Ішкі бірлік принципі	Диссертациялық зерттеу жоғары ғылыми дербестік деңгейінде орындалған. Автор азық-түлік қауіпсіздігі, агроөнеркәсіптік кешенді дамыту және мемлекеттік реттеу мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғылыми еңбектерге жан-жақты талдау жүргізіп, соның негізінде өзіндік зерттеушілік ұстанымын қалыптастырған. Ғылыми ізденістің дербестігі азық-түлік қауіпсіздігінің экономикалық мазмұнын нақтылауда, оны бағалаудың әдіснамалық тәсілдерін жетілдіруде, сондай-ақ аграрлық сектордың ресурстық әлеуеті мен азық-түлік қауіпсіздігі арасындағы өзара байланысты кешенді талдауда көрініс табады. Диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі күмән тудырмайды және автор тарапынан жеткілікті деңгейде ғылыми негізделген. Автор азық-түлік қауіпсіздігін

	2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	қамтамасыз ету тиімділігі халықтың сапалы әрі қолжетімді азық-түлікпен қамтылу деңгейі, ішкі нарықтың тұрақтылығы, отандық өндірістің даму деңгейі және аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігі арқылы бағалануы қажет екеніне ерекше назар аударады. Сонымен қатар, зерттеу тақырыбының өзектілігі Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенді тұрақты дамытуға, халықты отандық азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз етуге, импортқа тәуелділікті төмендетуге және ұлттық азық-түлік қауіпсіздігін нығайтуға бағытталған стратегиялық басымдықтарына сәйкестігімен дәлелденеді. Диссертация мазмұны толықтай зерттеу тақырыбына сәйкес келеді. Бірінші бөлімде азық-түлік қауіпсіздігінің теориялық-әдіснамалық негіздері қарастырылып, осы бағыттағы негізгі ғылыми көзқарастар мен бағалау тәсілдері жүйеленген. Сонымен қатар, азық-түлік қауіпсіздігінің экономикалық мәні, оған әсер ететін факторлар және халықаралық ұйымдардың ғылыми ұстанымдары талданып шетелдік тәжірибелер де қарастырылған. Екінші бөлімде Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігінің қазіргі жағдайына талдау жүргізіліп, агроөнеркәсіптік кешеннің ресурстық әлеуеті, азық-түлік қауіпсіздігіне әсер етуші факторлардың арасындағы байланыс та зерттелген. Үшінші бөлімде Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді жетілдірудің практикалық бағыттары негізделіп, аграрлық сектордың тиімділігін арттыру, отандық өндірісті қолдау, импортқа тәуелділікті азайту, азық-түлік нарығының тұрақтылығын қамтамасыз ету және мемлекеттік реттеу тетіктерін жетілдіру бойынша нақты ұсыныстар берілген. Сонымен қатар, азық-түлік қауіпсіздігін бағалаудың интегралды көрсеткішін қолдану негізінде саланың даму тиімділігін арттыруға бағытталған ғылыми-тәжірибелік
	4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: 1) айқындайды; 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды.	

		ұсынымдар әзірленген.	
	4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Диссертациялық зерттеудің мақсаты мен міндеттері зерттеу тақырыбының мазмұны мен ерекшелігіне толық сәйкес келеді. Зерттеу бағыты азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің теориялық, әдіснамалық және тәжірибелік аспектілерін кешенді қарастыруға негізделген.	
	1) сәйкес келеді;		
	2) ішінара сәйкес келеді;		
	3) сәйкес келмейді.		
	4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертацияның бөлімдері зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сай бірізділікпен құрылып, әр тарау келесі бөлімнің ғылыми негізін қалайды. Негізгі ережелер мен тұжырымдар арасындағы қисынды байланыс зерттеу нәтижелерінің жүйелілігі тұтастығын қамтамасыз етеді.	
	1) толық байланысқан;		
	2) ішінара байланысқан;		
	3) байланыс жоқ.		
	4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидағтар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Диссертациялық зерттеуде сыни талдау айқын көрініс тапқан. Зерттеу репрезентативті эмпирикалық базаға және сенімді статистикаға негізделген. Жұмыстың қорытынды бөлімінде докторанттың тұжырымдары жинақталып, қорытындылар жасалған.	
	1) сыни талдау бар;		
	2) талдау ішінара жүргізілген;		
	3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;		
	4) талдау жоқ.		
5. Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Ғылыми нәтижелер, қағидалар мен ұсыныстар толығымен ішінара жаңа болып табылады. Зерттеу нәтижесінде автормен ұсынылған ғылыми нәтижелер мен қағидалар ҚР ҒЖБМ ҒСБК ұсынатын халықаралық рецензияланатын ғылыми журналдарда ғылыми мақалалармен айқындалған.	
	1) толығымен жаңа;		
	2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);		
	3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).		
	5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Диссертацияның қорытындылары автордың зерттеу нәтижелерін терең әрі жан-жақты талдау негізінде қалыптасқан және теориялық жалпылауларға, авторлық	
	1) толығымен жаңа;		

	2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	әдістемелік әзірлемелерге сүйене отырып әзірленген. Зерттеу барысында алынған ғылыми нәтижелер мен ұсыныстар азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелерін шешуге бағытталған және ішінара жаңа болып табылады.
	5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Мурабилдаева Р.А.-ның диссертация жұмысында ұсынылған экономикалық және технологиялық шешімдер ішінара жаңа (25-75% жаңа).
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (қуолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	1-тұжырым. Азық-түлік қауіпсіздігіне агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуы мен жаһандық тәуекелдерге бейімделу ерекшеліктерін ескеретін авторлық түсіндірме ұсыну: 7.1 Ереже дәлелденді ме? дәлелденді; 7.2 Тривиалды ма? жоқ; 7.3 Жаңа ма? жаңа; 7.4 қолдану деңгейі: кең; 7.5 Мақалада дәлелденген бе? дәлелденген. 2- тұжырым. ФАО әдістемесіндегі тұрақтылық және бейімділік индикаторларын кеңейту негізінде Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін кешенді бағалау тәсілін әзірлеу: 7.1 Ереже дәлелденді ме? дәлелденді; 7.2 Тривиалды ма? тривиалды емес;

	7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	7.3 Жаңа ма? жаңа; 7.4 қолдану деңгейі: кең; 7.5 Мақалада дәлелденген бе? Ия. 3- тұжырым. ARDL моделі негізінде азық-түлік қауіпсіздігіне әсер ететін өндірістік, құрылымдық және климаттық факторлардың ықпалын эмпирикалық бағалау: 7.1 Ереже дәлелденді ме? дәлелденді; 7.2 Тривиалды ма? тривиалды емес; 7.3 Жаңа ма? жаңа; 7.4 қолдану деңгейі: орташа; 7.5 Мақалада дәлелденген бе? дәлелденген. 4- тұжырым. Агроөнеркәсіптік кешенді дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау мақсатында интегралды коэффициент негізінде бағалау жүйесін ұсыну: 7.1 дәлелденді; 7.2 тривиалды емес; 7.3 жаңа; 7.4 қолдану деңгейі: орташа; 7.5 мақалаларда дәлелденген. 5- тұжырым. Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған институционалдық-экономикалық тетіктерді жетілдіру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар жүйесін әзірлеу: 7.1 дәлелденді; 7.2 тривиалды емес; 7.3 жаңа; 7.4 қолдану деңгейі: кең; 7.5 мақалаларда дәлелденген.
--	--	--

8.	Дәйектілік қағидағы. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы тандау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: 1) ия; 2) жоқ.	Диссертациядағы әдістеменің тандауы негізделген. Қолданылған зерттеу әдістері диссертацияның теориялық-әдістемелік бөлімінде толық сипатталып, олардың тандау себептері мен қолдану ерекшеліктері ғылыми тұрғыдан негізделген.
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ.	Диссертациялық зерттеу нәтижелері заманауи ғылыми әдістерді қолдану негізінде алынған. Зерттеу барысында экономикалық талдау әдістері, статистикалық өңдеу тәсілдері, корреляциялық-регрессиялық және эконометриялық талдау құралдары пайдаланылған. Деректерді өңдеу, талдау және нәтижелерді интерпретациялау компьютерлік технологиялар мен арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету негізінде жүзеге асырылған. Алынған нәтижелердің ғылыми негізділігі мен сенімділігі қолданылған әдістердің дұрыстығымен қамтамасыз етіледі.
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ.	Теориялық қорытындылар, анықталған заңдылықтар мен өзара байланыстар статистикалық мәліметтерді талдау және автор жүргізген есептеулер нәтижесінде алынған эмпирикалық зерттеу деректері арқылы дәлелденіп, расталған.
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Диссертациялық жұмыста келтірілген маңызды ғылыми тұжырымдар ресми деректерге, статистикалық мәліметтерге және нормативтік-құқықтық құжаттарға сілтемелер арқылы расталған. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі зерттеу тақырыбына сәйкес заманауи және сенімді ғылыми дереккөздерді қамтиды.

			Пайдаланылған әдебиеттер мен дереккөздер зерттеу тақырыбы бойынша әдеби шолуды жүргізу үшін жеткілікті деңгейде қамтылған.
9	Практикалық құндылық қағидаты	8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	Автор ұсынған ғылыми тұжырымдар, бағалау тәсілдері мен әдістемелік ұсыныстарды жоғары оқу орындарының оқу үдерісінде, сондай-ақ аграрлық экономика, мемлекеттік басқару және азық-түлік қауіпсіздігі бағытындағы ғылыми зерттеулерде пайдалануға болады.
		9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	
		1) бар;	
		2) жоқ.	
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Зерттеу нәтижелері азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыруға бағытталған басқарушылық шешімдерді әзірлеу кезінде практикалық негіз ретінде пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, диссертацияда ұсынылған қорытындылар мен ұсынымдар мемлекеттік органдардың, агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің және салалық ұйымдардың қызметінде қолдануға жарамды.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертациялық жұмыста ұсынылған практикалық ұсынымдар ғылыми зерттеу нәтижелеріне негізделген, заманауи ғылыми әдістерді қолдану арқылы әзірленген және Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесін жетілдіруге бағытталған. Ұсынылған шешімдер қолданыстағы тәсілдерді толықтыра отырып, ғылыми және практикалық маңызға ие жаңа мазмұндағы ұсыныстар болып табылады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	Диссертация ғылыми стиль талаптарын сақтай отырып жазылған және құрылымы мен рәсімделуі белгіленген академиялық талаптарға сәйкес келеді.
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	
11.	Диссертацияға ескертулер	Диссертациялық жұмысты рецензиялау барысында кеселсіздей кемшіліктер анықталды:	

	1) Диссертациялық жұмыстың қорытынды бөлімін мазмұндық тұрғыдан толықтыру ұсынылады. Қорытындыда берілген ғылыми нәтижелер мен ұсынымдар нақты және негізді болып табылады. Алайда ұсыныстарды іске асыруға жауапты мемлекеттік органдар, ұйымдар немесе басқа да мүдделі құрылымдар нақты көрсетілсе, зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы мен қолданбалы құндылығы арта түсер еді. 2) Диссертациялық жұмыста жекелеген бөлімдерде сипаттамалық материалдар көлемінің басымдығы байқалады, тиісінше зерттеу нәтижелерінің талдамалық аспектілерін күшейту орынды болар еді. Сондай-ақ, кейбір кестелер мен сызбалар бойынша берілген ақпараттарды тереңірек түсіндіру және олардың зерттеу қорытындыларымен байланысын нақтылау жұмыстың ғылыми құндылығын арттыра түсер еді. Жеке мен берген пікірталас сипатындағы ескертулерге қарамастан, диссертация ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы бар тәуелсіз, толық және өзекті ғылыми зерттеу болып табылады. Аталған ескертулер диссертациялық жұмыстың ғылыми және практикалық құндылығын төмендетпейді.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес) Диссертациялық жұмыстың жаңашылдығын, оның жоғары деңгейін, экономика ғылымы үшін маңыздылығын, теориялық үлесі және практикалық маңыздылығын ескере отырып, Мурабилдаева Риза Алимахуновнаның 8D04102 – «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне беруге лайықты деп санаймын.

Ресми рецензент:

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
экономика ғылымдарының кандидаты, профессор

Абдикеримова Гүлжанар Иманбаевна